

Agnieszka Myszka

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-1324-7948

WSPOMNIENIE JEST FORMĄ SPOTKANIA

(KHALIL GIBRAN)

PROF. DR HAB. BARBARA GRESZCZUK

(1950–2021)

Barbara Kawalec (później: Greszczuk) urodziła się w Rzeszowie 9 lipca 1950 roku, w rodzinie inteligenckiej. Po ukończeniu liceum ogólnokształcącego w 1968 r. podjęła studia na kierunku filologia polska w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Ukończyła je z wyróżnieniem

w 1973 roku. Pracę magisterską pt. *Niektóre odmiany przydawki wyodrębniającej w polszczyźnie literackiej* napisała pod kierunkiem doc. dra Stefana Reczka. Już w czasie studiów angażowała się w pracę naukową. Była członkinią Naukowego Koła Językoznawców i uczestniczyła w konferencjach, m.in. w 1971 r. w V Ogólnopolskim Zjeździe Studenckich Kół Językoznawców w Gdańsku. Studentka trzeciego roku otrzymała wówczas trzecią nagrodę za referat pt. *Zdania podrzędnie złożone ze wskaźnikami zespolenia przy czym, po czym*.

Zaraz po studiach Barbara Greszczuk została przyjęta do pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Rozpoczęła ją stażem w Zakładzie Języka Polskiego Katedry Literatury i Języka Polskiego w młodej wówczas, bo zaledwie dziesięcioletniej uczelni. W latach 1974–1976 pracowała na stanowisku asystenta, a od października 1976 do października 1982 r. – na stanowisku starszego asystenta. Od roku 1977 podjęła dalszą naukę na studiach doktoranckich dla pracujących, prowadzonych przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tym czasie była bardzo zaangażowana w działalność Ogólnopolskiego Ruchu Naukowego Młodych Językoznawców-Dydaktyków. Jako referentka uczestniczyła w wielu konferencjach, tzw. Preyznerówkach, i publikowała teksty w serii wydawniczej „Język – Teoria – Dydaktyka” pod red. Marcina Preyznera.

Tematyka jej prac naukowych z tego okresu (lata 1970–1982) jest rozległa¹ i obejmuje przede wszystkim zagadnienia składni (*Zdania podrzędnie złożone ze wskaźnikami zespolenia przy czym, po czym; Synonimia syntaktyczna konstrukcji porównawczych; Z historii konstrukcji porównawczej z jako, jakoż itp.*), ale też stylistyki (*O stylu prozy Mariana Pilota*) czy fleksji (*Liczebniki zbiorowe – kategoria fleksyjna czy słowotwórcza?*).

Pracę doktorską pt. *Rozwój konstrukcji porównawczych w polszczyźnie badiaczka* napisała pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Pisarkowej. Obroniła ją 15 października 1982 r. Recenzentami rozprawy byli profesorowie: Maria Hownowska, Marian Kucała i Stefan Reczek. Na podstawie tej pracy powstała książka *Konstrukcje porównawcze i ich rozwój w języku polskim* (Rzeszów 1988). Wydanie monografii poprzedziła seria artykułów poświęconych porównaniom: sposobom ich realizacji, ich planom semantycznym, synonimii tych struktur.

Od końca 1982 r. Barbara Greszczuk pracowała w Instytucie Filologii Polskiej na stanowisku adiunkta. Prowadziła wówczas zajęcia głównie z przedmiotów historycznojęzykowych. Już w tym okresie czynnie działała w Towarzystwie Miłośników Języka Polskiego. Przez wiele lat pełniła w nim funkcję Przewodniczącej Zarządu Oddziału Rzeszowskiego. Była też członkinią Polskiego Towarzystwa Językoznawczego oraz Societe Internationale de Dialectologie et Geolinguistique.

Po doktoracie i publikacji swojej pierwszej monografii młoda pani adiunkt kontynuowała badania nad składnią języka polskiego; postanowiła analizować składnię

¹ Wykaz wszystkich publikacji prof. Barbary Greszczuk wraz z danymi bibliograficznymi znajduje się w następnym tekście tego numeru „Słowa”.

negacji. Badała wskaźniki zespolenia zdań zaprzeczonych, trwałość tych struktur, ich ciągłość w historii języka polskiego (tu znalazło się ciekawe spostrzeżenie, że zdania zanegowane są bardziej odporne na zmiany niż wyrażenia afirmatywne), obligatoryjność pewnych członów tych konstrukcji. Jej artykuły ukazywały się w monografiach pokonferencyjnych, ale także w czasopismach, głównie w „Języku Polskim” i „Zeszytach Naukowych WSP w Rzeszowie”.

W 1994 r. w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie rzeszowska badaczka uzyskała stopień doktora habilitowanego. Podstawą awansu naukowego była rozprawa *Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w historii języka polskiego* (Rzeszów 1993). W streszczeniu tej książki Autorka pisała:

Rozprawa przedstawia różne rodzaje wypowiedzi z negacją w języku polskim, badane w aspekcie synchronicznym i diachronicznym. Negatywność syntaktyczna jest kategorią przebiegającą w poprzek rozmaitych typów struktur. W związku z tym wyłania się nowa kategoria negatywnych zdań z relacją włączająco-ograniczającą. Negacja powierzchniowa zdań występuje w dwojakiej postaci: negacji strukturalnej, opartej na formie negatora *nie* i negacji inherentnej, czyli wyrażanej środkami negatywnymi tylko znaczeniowo. Negacja w języku naturalnym wprowadza wysoki stopień skomplikowania strukturalnego i semantycznego wypowiedzi. Oprócz funkcji weryfikatora prawdziwościowego zdań pełni różne funkcje pragmatyczne, modalne itp.

Po tym, jak Barbara Greszczuk została profesorem uczelni, jej kariera nabrała tempa. Na rzeszowskiej WSP wyspecjalizowała się w nauczaniu przedmiotów historycznojęzykowych – zaczęła prowadzić wykłady z gramatyki historycznej, dialektologii, historii języka oraz seminaria. Zawsze perfekcyjnie przygotowana do zajęć, uporządkowana i konkretna, tego samego wymagała od swoich współpracowników i studentów.

Zwrot ku tematyce historycznojęzykowej, zwłaszcza fleksji, widoczny jest także w badaniach naukowych, które Pani Profesor Greszczuk w tym czasie prowadziła (np. *Na spirali historii. Próba nowej interpretacji ruchomych końcówek czasu przeszłego z partykułą że*; *Staropolskie praeteritum, jego budowa morfologiczna i obciążenie funkcjonalne morfemów fleksyjnych*). W jej dorobku odnaleźć można także prace dotyczące metodologii i dydaktyki przedmiotów diachronicznych (m.in. *Diachronia i synchronia czy panchronia w językoznawstwie?*; *Propozycje zmian w programie nauczania przedmiotów historycznojęzykowych*; *Modelowanie programowe w zakresie składni opisowej i historycznej na polonistycznych studiach uniwersyteckich*). Znaczące miejsce zajmują rozważania onomastyczne i dialektologiczne (np. *Uwagi o gwarze, nazewnictwie i historii wsi Osobnica w gminie Jasło*; *Trzy nazwiska wsi Osobnica w pobliżu Trzciny – zagadka onomastyczna*; *Dziedzictwo przeszłości związków językowych polsko-ruskich w apelatywach i nazwach własnych południowo-wschodniej Małopolski*; *Zwierciadło małopolsko-pomorskich kontaktów onomastycznych (w świetle badań rękopiśmiennych źródeł parafialnych wsi Osobnica w pobliżu Jasła)*; *Ślady dawnych dialektałnych kontaktów polsko-ruskich oraz wspólnego dziedzictwa polsko-bałto-wschodnio-*

słowiańskiego w morfologii i nazewnictwie polskiego Podkarpacia na tle kultury materialnej).

Głównym przedmiotem badań staje się w tym czasie język religijny, zwłaszcza Biblia. Barbara Greszczuk analizowała m.in. frazeologię demoniczną w tekstach religijnych, zagadnienia antynomii dobra i zła, motywacje biblijnych nazw własnych (zestawiając przy tym tekst oryginału z tłumaczeniami), tłumaczenia biblijne (kwestie wierności przekładu), metaforykę przekładów psalmów, sposoby nazywania Boga, idee chrześcijańskie w polskim średniowieczu. Ukoronowaniem tych badań stała się monografia *Archetypy starotestamentowe w polskich przekładach psalmów. Problemy lingwistyki stosowanej*, opublikowana w 2000 r. Jak pisała w *Zakończeniu* tej monografii:

Archetypy [...] to zagadnienie genetycznie psychologiczne i socjologiczne. Ale archetypy to także zagadnienie lingwistyczne i w takim rozumieniu było ono rozważane [...]. Religia to taka forma kultury, która funkcjonuje dzięki tekstom i która jest nierozłącznie związana z tekstami. Chodzi o coś, co nazywa się Objawieniem, Pismem (s. 247).

Monografia zawiera rozważania dotyczące praktyki translacyjnej w średniowieczu, opis postaw epistemologicznych organizacji świata tekstu (analiza symboliki religijnej) oraz opis językowego obrazu świata w Psalterzu (kategoria przestrzeni wraz z jej figuratywnością, ciało ludzkie w psalmach, organizacja świata w kategoriach konkret – abstrakt, pojęcie nicości jako bytu, względność czasu, metafora konceptualna grzechu). Rozważając zagadnienia dotyczące struktury semantycznej oraz cech formalnych, stylistycznych i artystycznych translacji psalmów, autorka monografii skonstatowała, że wszystkie przekłady dają się sprowadzić do „podstawowych zagadnień semantyczno-egzegetycznych, wiążących się z jakością psalmów jako tekstów sakralnych (mistycyzm) i poetyckich (artyzm) równocześnie” (s. 247).

Trudna w odbiorze, erudycyjna monografia stała się ważną pozycją dotyczącą badania języka religijnego w ogóle, a tłumaczeń psalmów w szczególności, i do dziś jest chętnie cytowana i analizowana. Stanowiła jednocześnie pomost do dalszych badań, skupionych już stricte na języku artystycznym.

Na rzeszowskiej WSP Barbara Greszczuk pracowała naukowo, dydaktycznie, ale także pełniła różne funkcje administracyjne: od 1993 do 1996 r. była Zastępczynią Dyrektora Instytutu Filologii Polskiej, a w latach 1996–2002 kierowała Zakładem Polszczyzny Historycznej i Dialektologii. Na macierzystej uczelni wypromowała trzy doktoraty (czwarty powstał już w nowym miejscu zatrudnienia):

- Halszka Górny (UJ 2002), *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV–XIX w.). Procesy kreacji i stabilizacji* (recenzenci: prof. dr hab. Kazimierz Rymut, prof. dr hab. Bogusław Dunaj);
- Agnieszka Myszk (UR 2004), *Monografia toponimiczna powiatu strzyżowskiego* (recenzenci: prof. dr hab. Danuta Kopertowska, prof. dr hab. Kazimierz Ożóg);

- Małgorzata Kułakowska (UR 2004), *Psalterz puławski – porównawcze studium leksykalne. Na materiale psalterzy staropolskich* (recenzenci: prof. dr hab. Krystyna Kleszczowa, prof. dr hab. Stanisław Koziara);
- Elżbieta Fert-Cichecka (UJK Kielce 2012), *Świat kobiet w języku utworów współczesnych polskich poetek. Studium lingwistyczno-kognitywne* (recenzenci: prof. dr hab. Andrzej Kudra, prof. dr hab. Andrzej Kominek).

15 marca 2002 r. Barbara Greszczuk z rąk prezydenta RP odebrała nominację profesorską. Podstawą starań o tytuł naukowy była omawiana wyżej monografia *Archetypy starotestamentowe w polskich przekładach psalmów. Problemy lingwistyki stosowanej* (Rzeszów 2000). Wkrótce po uzyskaniu tytułu profesora rozpoczął się nowy etap w życiu Pani Profesor: przeniosła się wraz z rodziną do Kielc i podjęła pracę w Instytucie Filologii Polskiej na Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach (przekształconej następnie w Uniwersytet Jana Kochanowskiego). Rok później (w 2003 r.) objęła stanowisko profesora zwyczajnego i została kierownikiem Zakładu Polszczyzny Współczesnej. W latach 2008–2012 pełniła funkcję dyrektora Instytutu Filologii Polskiej w kieleckiej uczelni.

Nadal prowadziła ożywione badania naukowe. Kontynuowała analizy języka religijnego, w tym archetypów (*Archetyp mowy w językowym obrazie świata różnych społeczeństw i kultur*), analizowała wzorce normatywne polszczyzny biblijnej, obrazowanie emocji, przestrzeni, modlitwy w tekstach religijnych. Podejmowała także zagadnienia gramatyczne: badania struktury składniowej wypowiedzi, pragmatycznej funkcji kategorii osoby. Kontynuowała ponadto rozważania dotyczące historii języka, dialektologii i onomastyki (m.in. *Indoeuropejskie korelacje morfologiczne (na materiale apelatywno-proprialnym z południowo-wschodniej Małopolski)*, *Wpływy węgierskie w gwarze podhalańskiej*, *Gniazda i rodziny słowotwórcze a tzw. homonimia nazewnicza. Na materiale z pogranicza południowo-wschodniej Polski*), a także dydaktyki uniwersyteckiej (*Fonetyka i fonologia w aspekcie diachronicznym i synchronicznym – problemy dydaktyki uniwersyteckiej*).

Nowym obszarem naukowych zainteresowań Barbary Greszczuk – co już wcześniej sygnalizowano – stał się język artystyczny. Swoistą częścią wspólną badań języka religijnego i języka współczesnej poezji polskiej były analizy poetyckich wypowiedzi Karola Wojtyły (*Semantyczne determinanty stylu renesansowego psalterza Karola Wojtyły*, *Kapłaństwo jako determinanta idiosylu wypowiedzi poetyckiej Karola Wojtyły*, *Pokoleniowość egzystencji uwikłanej w czas. Temporalny wymiar człowieczeństwa na podstawie twórczości Karola Wojtyły – Jana Pawła II*). Większość artykułów dotyczyła jednak poezji pozareligijnej. Znajdziemy tu rozważania odnoszące się do metafor konceptualnych, poetyckiego dyskursu intersemiotycznego, sposobów metaforycznego kształtowania czasu i przestrzeni, ale przede wszystkim stylistyki tekstów poetyckich. Zwieńczeniem tych badań jest ostatnia monografia, zatytułowana *Polska poezja współczesna. Studia stylistyczno-językowe*, opublikowana w 2015 r. w Kielcach.

Po przeprowadzce do Kielc, prócz badań naukowych i pracy organizacyjnej, Pani Profesor zajmowała się dydaktyką, prowadziła seminaria magisterskie i licencjackie, była recenzentką w przewodach doktorskich i habilitacyjnych, m.in. następujących osób:

- Andrzej Kudra, *Porównanie w poezji Stanisława Grochowiaka. Teoria chiralności i przyczynowości tropu* (habilitacja 2005, UŁ);
- Marzanna Uździcka, *Studium kształtowania się kompetencji językowej agromoma. Analiza genologiczna, pragmatycznego i leksykalna „Wykładów” Władysława Majewskiego z lat 1848–1850* (habilitacja 2011, UŁ);
- Jolanta Szarlej, *Językowy obraz człowieka w profetycznych księgach Starego Testamentu* (habilitacja 2014, UŚ);
- Danuta Kępa-Figura, *Językowy obraz ptaka i wybranych nazw gatunkowych ptaków we współczesnej polszczyźnie* (doktorat 2001, UMCS);
- Anna Moszczyńska, *Konceptualizacja obrazów natury w poezji Anny Kamieńskiej i Ewy Lipskiej* (doktorat 2004, UŁ);
- Marek Weber, *Wpływ języka angielskiego na kształtowanie się polskiego socjolektu informatycznego* (doktorat 2006, AŚ Kielce);
- Rafał Siekiera, *Punkt widzenia w metaforyce dziennikarzy sportowych. Modele metaforyczne i pryzmaty konceptualne* (doktorat 2011, UŁ).

Warto podkreślić, że Barbara Greszczuk do końca współpracowała ze swoją *alma mater*. Przyjeżdżała na konferencje, publikowała w tomach zbiorowych, pisała wspomnienia o swoich kolegach z pracy, wspierała swoje doktorantki. Jeden z jej ostatnich artykułów, *Problemy z tak zwanymi samogłoskami nosowymi we współczesnej polszczyźnie. Aspekt ortoepiczny i ortograficzny*, ukazał się w tomie zatytułowanym *Kultura mówienia dawniej i dziś*, redagowanym przez dwie doktorantki Pani Profesor: Małgorzatę Kułakowską i Agnieszkę Myszkę (Rzeszów 2014).

* * *

Ostatnia książka Barbary Greszczuk ukazała się w roku Jej 65. urodzin. Pani Profesor była już wówczas na emeryturze. Mniej więcej w tym czasie spotkała się z nami – swoimi doktorantkami. Dopytywała o plany, doradzała, jak dalej się rozwijać, ale też mówiła o zmęczeniu, potrzebie odpoczynku, o radości z wnuków. 21 stycznia 2021 roku, w śnieżny i chłodny dzień, spotkaliśmy się jeszcze raz – na cmentarzu na rzeszowskim Pobitnie, żeby odbyć ostatnie zebranie Zakładu Polszczyzny Historycznej i Dialektologii i pożegnać naszą wieloletnią Panią Kierownik.

*Odeszłaś cicho, bez słów pożegnania.
Tak jakbyś nie chciała swym odejściem smućć...
tak jakbyś wierzyła w godzinę rozstania,
że masz niebawem z dobrą wieścią wrócić.*

Ks. Jan Twardowski